

V. ΠΕΡΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

25. Είτε εξετάσουμε τὸν φυσικὸ Λόγο ποὺ λέει ὅτι οἱ ἄνθρωποι διαθέτουν ἓκ γεννήσεως τὸ δικαίωμα τῆς συντήρησης καὶ συνεπῶς τὸ δικαίωμα τροφῆς καὶ ποτοῦ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων πραγμάτων, ὅσα παρέχει ἡ φύση γιὰ τὴν ἐπιβίωσή τους· εἴτε στραφοῦμε στὴν ἀποκάλυψη ποὺ μᾶς ἀφηγεῖται πῶς ὁ Θεὸς ἐδώρησε τὸν κόσμον στὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν Νῶε καὶ τοὺς γιούς του, εἶναι σαφέστατο ὅτι ὁ Θεός, ὅπως λέγει ὁ Βασιλεὺς Δαβὶδ (Ψαλμοί, ΡΙΓ' 24), «τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων», ἔχει παραδώσει τὸν κόσμον στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κοινοῦ. Ἄν αὐτὸ ὅμως θεωρηθεῖ δεδομένο, ἀνακύπτει, σύμφωνα μὲ μερικοὺς, πολὺ μεγάλη δυσκολία ὡς πρὸς τὴ δυνατότητα οἰουδήποτε νὰ ἔχει ὀποιαδήποτε ἰδιοκτησία. Δὲν θὰ ἐπαναπαυθῶ μὲ τὴν ἀπάντηση ὅτι, ἂν εἶναι δύσκολο νὰ ἀποδειχθεῖ ἡ δυνατότητα τῆς ἰδιοκτησίας μὲ βάσιν τὴν ὑπόθεση τῆς χορήγησης τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του ἀπὸ κοινοῦ, τότε εἶναι ἀδύνατο γιὰ ὀποιοδήποτε ἄνθρωπο ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα παγκόσμιον μονάρχη νὰ ἔχει ἰδιοκτησία, μὲ βάσιν τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ Θεὸς δώρησε τὸν κόσμον στὸν Ἀδὰμ καὶ στοὺς κληρονόμους του διαδοχικὰ, ἀποκλείοντας ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους ἀπογόνους του. Θὰ ἐπιχειρήσω ὅμως νὰ δείξω πῶς οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ διαθέτουν ἰδιοκτησία σὲ ἐπὶ μέρους τμήματα ἐκείνου ποὺ ὁ Θεὸς δώρησε στὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ κοινοῦ, καὶ τοῦτο χωρὶς ὀποιαδήποτε ρητὴ σύμβαση μεταξὺ τῶν κοινῶν χρηστῶν.

26. Ὁ Θεός, ποὺ ἔχει παραχωρήσει τὸν κόσμον ἀπὸ κοινοῦ στοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἔχει ἐπίσης προικίσει μὲ τὸν Λόγον ὥστε νὰ ἐπιφελοῦνται ἀπ' αὐτὸν μὲ τὸν πιὸ πρόσφορο τρόπο ὡς πρὸς τὴν ἐξασφάλιση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνεσῆς τους. Ἡ γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐ-

τῇ παραχωροῦνται στοὺς ἀνθρώπους γιὰ χάρη τῆς ἀσφαλοῦς καὶ ἀνετῆς ἐπιβίωσής τους. Μολονότι ὅλοι οἱ καρποί, ὅσους ἡ γῆ παράγει ἐκ φύσεως, καὶ ὅλα τὰ ζῶα, ὅσα τρέφει, ἀνήκουν ἀπὸ κοινοῦ σ' ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὡς προϊόντα τῆς αὐτογενοῦς λειτουργίας τῆς φύσης· καὶ μολονότι κανεὶς δὲν διαθέτει ἐξ ἀρχῆς ἰδιωτικὴ κυριότητα πού νὰ ἀποκλείει τοὺς ὑπολοίπους ἀνθρώπους ἀπὸ ὁποιοδήποτε προϊόν τῆς φύσης, ὅπως παραδίδεται στὴν φυσικὴ του κατάστασι — ὅμως, ἀφοῦ προσφέρονται γιὰ τὴ χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ βρεθῆ ἓνα μέσο ἰδιοποίησης τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπο πρὶν γίνεαι δυνατὴ ἡ χρῆσιν τους ἐν γένει ἢ πρὸς ὄφελος ἐνὸς συγκεκριμένου ἀτόμου. Ὁ καρπὸς ἡ τὸ κρέας τοῦ ἐλαφιοῦ πού τρέφει τὸν ἄγριο Ἰνδιάνο, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει τὴν περίφραξιν τῆς γῆς καὶ τὴν νέμεται ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ τοῦ ἀνήκουν, καὶ μάλιστα σὲ σημεῖο ὥστε νὰ συνιστοῦν τμῆμα τοῦ ἑαυτοῦ του, μὲ συνέπειαν κάποιος ἄλλος νὰ μὴ διαθέτει ὁποιοδήποτε δικαίωμα σ' αὐτά, πρὶν ὁ ἀρχικὸς κάτοχος τοὺς ἐπωφεληθῆ ἀπ' αὐτά γιὰ τὴ διασφάλισιν τῆς ἐπιβίωσής του.

27. Μολονότι ἡ γῆ καὶ ὅλα τὰ κατώτερα πλάσματα ἀνήκουν ἀπὸ κοινοῦ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐντούτοις κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἰδιοκτῆτης τοῦ προσώπου του· ἐδῶ κανεὶς δὲν διαθέτει ὁποιοδήποτε δικαίωμα παρὰ μόνον αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ὁ μόχθος τοῦ σώματός του καὶ ἡ ἐργασία τῶν χειρῶν του, μπορούμε νὰ ποῦμε, τοῦ ἀνήκουν αὐτοδίκαια. Ὁ,τιδήποτε ἀποσπᾷ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν φυσικὴ του κατάστασιν ἀναμειγνύοντας μὲ αὐτὸ τὸν μόχθον του καὶ συνδέοντάς το ἔτσι μὲ κάτι δικό του, τὸ καθιστᾷ μὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴ ἰδιοκτησίαν του. Ἐχοντας μὲ τὴν ἀνθρώπινον πράξιν ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὴν κοινὴν παρακαταθήκην, ὅπου τὸ τοποθέτησε ἡ φύσις, τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ ἀποκτᾷ, χάρη στὸν ἀνθρώπινον μόχθον, ἓνα ἐπιπρόσθετον στοιχεῖο πού ἀποκλείει τὸ κοινὸ δικαίωμα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πάνω του. Ἐπειδὴ ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ τὴν ἀδιαμφισβήτητη ἰδιοκτησίαν τοῦ ἐργάτη, κανένας ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιον δὲν μπορεῖ νὰ διαθέτει δικαίωματα ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν, μὲ τὰ ὁποῖα προσμίγνυται ἡ ἐργασία, τουλάχιστον ἐφόσον παραμένει ἐπαρκῆς, ἀπὸ ἀποψὴ ποσότητος καὶ ποιότητος, κοινὴ παρακαταθήκη ἀγαθῶν γιὰ τοὺς ἄλλους.

28. Ὁποῖος τρέφεται μὲ τὰ βελανίδια πού μάζεψε κάτω ἀπὸ μιὰ δρυῖ ἢ μὲ τὰ μῆλα πού συνέλεξε στὸ δάσος, ἔχει ἀναμφίβολα ἰδιοποιηθῆ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ἡ τροφή αὐτὴ τοῦ ἀνήκει. Ἐρωτῶ, λοιπόν, ἀπὸ ποιά στιγμὴ ἔγιναν δικά του; Ὅταν τὰ χώνεψε ἢ ὅταν τὰ ἔφαγε ἢ ὅταν τὰ ἔβρασε ἢ ὅταν τὰ ἔφερε στὸ σπίτι του; Ἡ ὅταν τὰ μάζεψε; Καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι, ἐὰν ἡ πρώτη συλλογὴ τους δὲν τὰ μετέβαλε σὲ ἰδιοκτησίαν του, τίποτε ἄλλο δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάνει. Ἡ ἐργασία αὐτὴ συνιστᾷ τὴ διάκρισιν μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν καὶ ὅσων παραμένουν κοινὰ· ἡ ἐργασία προσθέτει σ' αὐτὰ κάτι περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶχε δώσει ἡ κοινὴ μητέρα φύσις· μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἔγιναν δικαιωματικὰ δικά του. Καὶ ποῖος θὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἰδιοποιηθῆ ἐκεῖνα τὰ βελανίδια ἢ μῆλα ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴ συγκατάθεσιν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος νὰ τὰ πάρει; Ἡταν ληστεία νὰ πάρει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὅ,τι ἀνήκε σὲ ὅλους ἀπὸ κοινοῦ; Ἄν αὐτοῦ τοῦ εἴδους [ἡ συγκατάθεσις ἦταν ἀναγκαία, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐλιμοκτονοῦσε, παρόλη τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν πού τοῦ χάρισε ὁ Θεός. Βλέπουμε ἄλλωστε στὴν περίπτωσιν τῶν κοινῶν γαιῶν, πού παραμένουν τέτοιες μὲ κοινὴ συμφωνία, ὅτι ἀκριβῶς ἡ κατάληψιν κάποιου τμήματός τους καὶ ἡ ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴν φυσικὴ του κατάστασιν συνιστᾷ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἰδιοκτησίας, χωρὶς τὴν ὁποῖαν ὅ,τι εἶναι κοινὸ εἶναι καὶ ἄχρηστο. Ἡ ἰδιοποίησις αὐτοῦ ἢ ἐκεῖνου τοῦ τμήματος τῶν κοινῶν γαιῶν δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ρητὴν συναίνεσιν ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινότητος. Ἐτσι, τὸ χορτάρι πού ἔφαγε τὸ ἄλογό μου, ἢ χλόη πού ἔκοψε ὁ ὑπηρέτης μου καὶ τὸ κοίτασμα μετάλλου πού ἔχω ἀνασκάσει σὲ ὁποιοδήποτε μέρος, πάνω στὸ ὁποῖο διαθέτω δικαίωματα ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἄλλους, μεταβάλλονται σὲ ἰδιοκτησίαν μου χωρὶς τὴν ἐκχώρησιν ἢ τὴν συναίνεσιν οἰουδήποτε. Ὁ δικός μου μόχθος, πού τὰ ἔβγαλε ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ κοινοῦ κτήματος, ἔχει στεριώσει τὴν ἰδιοκτησίαν μου σ' αὐτά.

29. Ἐὰν ἡ ρητὴ συγκατάθεσις τοῦ κάθε μέλους τῆς κοινότητος ἦταν ἀναγκαία γιὰ τὴν ἰδιοποίησιν ὁποιοδήποτε μέρους τῆς κοινῆς

παρακαταθήκης, τὰ παιδιὰ ἢ οἱ ὑπηρετές δὲν θὰ μπορούσαν νὰ κόψουν τὸ κρέας πού ὁ πατέρας ἢ ὁ κύριός τους τοὺς ἔδωσε ἀπὸ κοινοῦ χωρὶς νὰ προσδιορίσει ποιό ιδιαίτερο κομμάτι ἀνήκει στὸν καθέναν. Μολονότι τὸ νερὸ πού τρέχει ἀπὸ τὴν πηγὴ ἀνήκει σ' ὅλους, ποιὸς ἐντούτοις ἀμφισβητεῖ ὅτι ὅσο βρῖσκεται στὸ κανάτι ἀνήκει σ' ὅποιον τὸ τράβηξε; Ὁ μόχθος του τὸ ἀπέσπασε ἀπὸ τὰ χέρια τῆς φύσης, ὅπου ἦταν κοινὸ καὶ ἀνήκε ἐξ ἴσου σ' ὅλα τῆς τὰ παιδιὰ, καὶ μὲ τὴν πράξη αὐτὴ τὸ οἰκειοποιήθηκε.

30. Συνεπῶς αὐτὸς ὁ νόμος τοῦ Λόγου κάνει τὸ ἐλάφι ἰδιοκτησία τοῦ Ἰνδιάνου πού τὸ σκότωσε· ὅποιος ἐπιθέτει τὸν μόχθο του πάνω σ' ἓνα ἀγαθὸ ἐπιτρέπεται νὰ τὸ ἰδιοποιεῖται, ἂν καὶ προηγουμένως ὅλοι εἶχαν ἀπὸ κοινοῦ δικαιώματα πάνω του. Καὶ μεταξὺ ἐκείνων πού θεωροῦνται τὸ πολιτισμένο τμήμα τῆς ἀνθρωπότητας καὶ ἔχουν θεσπίσει καὶ πολλαπλασιάσει θετικούς νόμους γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἰδιοκτησίας, ἰσχύει ἀκόμη αὐτὸς ὁ πρωταρχικὸς νόμος τῆς φύσης σχετικὰ μὲ τίς ἀπαρχές τῆς ἰδιοκτησίας μέσα ἀπ' ὅ,τι ἀποτελοῦσε προηγουμένως κοινὴ παρακαταθήκη· χάραξ σ' αὐτὸν ὅ,τι ψάρι ψαρέψει κανεὶς στὸν ὠκεανό, αὐτὴ τὴ μεγάλη καὶ ἀκόμη κοινὴ παρακαταθήκη τῆς ἀνθρωπότητας, ἢ ὅ,τι ἄμπαρο ἀντλήσει κανεὶς σὲ αὐτόν, γίνεται, μὲ τὸν μόχθο πού τὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν κοινὴ φυσικὴ παρακαταθήκη, ἰδιοκτησία ἐκείνου πού καταβάλλει αὐτὴ τὴν προσπάθεια. Τὸ ἴδιο καὶ σ' ἐμᾶς ὁ λαγὸς πού ὁ καθένας κυνηγᾷ θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει σ' ὅποιον τὸν καταδίωξε· διότι, ἂν καὶ εἶναι θήραμα πού θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ κοινὴ παρακαταθήκη καὶ δὲν συνιστᾷ ἰδιωτικὸ κτῆμα κανενός, γίνεται ἰδιοκτησία οἰουδήποτε κατέβαλε τόσο μόχθο, ὥστε νὰ τὸν ἀνακαλύψει καὶ νὰ τὸν κυνηγήσει, κατορθώνοντας ἔτσι νὰ τὸν ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν φυσικὴ του κατάστασι, ὅπου ἀνήκε σ' ὅλους ἀπὸ κοινοῦ.

31. Σ' αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα θὰ προβληθεῖ ἐνδεχομένως ἡ ἀντίρρηση ὅτι ἂν ἡ συλλογὴ τῶν βελανιδιῶν καὶ τῶν ἄλλων καρπῶν τῆς γῆς δημιουργεῖ δικαίωμα πάνω τους, τότε καθένας θὰ μπορεῖ νὰ περιμαζέψει ὅσα ἐπιθυμεῖ. Στὴν ὁποία ἀπαντᾷ: δὲν εἶναι ἔτσι. Ὁ ἴδιος νόμος τῆς φύσης, πού μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο μᾶς παρέχει ἰδιοκτησία, θέτει συγχρόνως ὅρια σ' αὐτήν. Ὁ Θεὸς ἔχει παραχωρήσει

(«ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν») (Πρὸς Τιμόθεον Α', ΣΤ', 17), λέγει ἡ φωνὴ τοῦ Λόγου πού τὸν ἐπικυρώνει ἡ θεία ἐμπνευση. Ἄλλὰ ὡς πῶ φθάνει αὐτὴ ἡ παραχώρησις; Εἰς ἀπόλαυσιν. Ὅσα ἀγαθὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὶν φθαροῦν γιὰ νὰ ὠφεληθεῖ μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο ἢ ζωὴ του, τόσα μπορεῖ μὲ τὸ μόχθο του νὰ ἰδιοποιηθεῖ· ὁ,τιδήποτε βρῖσκεται πέρα ἀπὸ τὸ ὄριο αὐτὸ ξεπερνᾷ τὸ μερίδιό του καὶ ἀνήκει σὲ ἄλλους. Τίποτε δὲν δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ τὸ φθείρει ἢ νὰ τὸ καταστρέφει ὁ ἄνθρωπος. Ἐτσι, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν τῆς φύσης, πού ὑπῆρχε ἐπὶ μακρὸν στὸν κόσμον, οἱ εὐάριθμοι καταναλωτές τους καὶ τὸ μικρὸ ποσοστὸ αὐτῆς τῆς ἀφθονίας, στὸ ὅποιο μπορούσε νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ ἐργατικότητα ἐνὸς ἀνθρώπου, μονοπωλώντας το καὶ ἀποκλείοντας τοὺς ὑπόλοιπους, ἰδίως μὲ δεδομένους τοὺς ὅσους περιορισμοὺς θέτει ὁ Λόγος ὡς πρὸς τί μπορεῖ πρόσφορα νὰ χρησιμοποιηθεῖ, θὰ παρέμενε πολὺ μικρὸ περιθώριο γιὰ ἔριδες καὶ διαξιφισμοὺς σχετικὰ μὲ τὴν ἰδιοκτησία, ἂν δημιουργεῖται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο.

32. Ἄλλὰ ἐπειδὴ τὸ πρῶτιστο ἀντικείμενον ἰδιοκτησίας εἶναι τώρα πλέον ὄχι οἱ καρποὶ τῆς γῆς ἢ τὰ ζῶα πού ζοῦν πάνω σ' αὐτήν, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ γῆ, ὡς ὁ φορέας πού δέχεται καὶ βασιλεύει ὅλα τὰ ἄλλα, θεωρῶ προφανές ὅτι καὶ ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς ἀποκτᾶται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως καὶ τῶν ὑπολοίπων ἀγαθῶν. Ὅση γῆ ὀργώνει ἓνας ἄνθρωπος καὶ τὴν φυτεύει, τὴ βελτιώνει, τὴν καλλιεργεῖ καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ προϊόντα τῆς, ἀποτελεῖ ἰδιοκτησία του. Μὲ τὸ μόχθο του, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴν περιφράσσει, ἀποσπώντας τὴν ἀπὸ τίς κοινοτικὲς γαῖες. Οὔτε καὶ ἀκυρώνει τὸ δικαίωμά του αὐτὸ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι διαθέτουν ἴσα δικαιώματα στὶς κοινὲς γαῖες καὶ συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ ἰδιοποιηθεῖ καὶ νὰ περιφράξῃ χωρὶς τὴ συγκατάθεσι τῶν ἄλλων μελῶν τῆς κοινότητος, ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ Θεός, ὅταν παραχώρησε τὸν κόσμον στοὺς ἀνθρώπους ὡς κοινὴ παρακαταθήκη, διέταξε ἐπίσης τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐργάζεται καὶ ἡ ἔνδεια τῆς κατάστασής του ἐπέβαλε ἀναγκαστικὰ τὴν ἐργασία. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Λόγος τοῦ ἐπέβαλαν νὰ κατακυριεύσει τῆς γῆς, δηλαδὴ νὰ τὴν βελτιώσῃ

για τὸ καλὸ τῆς ἴδιας του τῆς ζωῆς, καὶ μὲ τὴν προσπάθεια αὐτὴ ἀπέθεσε πάνω της ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ μόχθο του. Ὁποῖος, ὑπακούοντας τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, καθυπέταξε, ὄργωσε καὶ ἔσπειρε κάποιο τμήμα τῆς γῆς, προσάρτησε σ' αὐτὴν κάτι, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε ἰδιοκτησία του καὶ στὸ ὁποῖο κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ διέθετε ὁποιοδήποτε δικαίωμα, οὔτε θὰ μπορούσε νὰ τοῦ τὸ ἀφαιρέσει χωρὶς νὰ διαπράξει ἀδίκημα.

33. Οὔτε καὶ ἡ ἰδιοποίηση κάποιου τμήματος γῆς μὲ τὴν καλλιέργειά του γινόταν εἰς βᾶρος οἰουδήποτε, ἐφόσον παρέμενε ἀρκετὴ καὶ ἐξ ἔσου καλὴ, καὶ μάλιστα περισσότερη ἀπ' ὅση θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιήσουν ὅσοι δὲν εἶχαν ἀκόμη πάρει. Οὕτως ὥστε, στὴν πράξη, ποτὲ δὲν ἐλαττωνόταν ἐξ αἰτίας τῶν περιφράξεων κάποιου ὅ,τι ἀπέμενε διαθέσιμο γιὰ τοὺς ἄλλους· διότι ὁποῖος ἀφήνει διαθέσιμη τόση ποσότητα, ὅση ὁ ἄλλος μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσει, στὴν οὐσία δὲν ἀφαιρεῖ τίποτε. Κανεὶς δὲν θὰ θεωροῦσε ὅτι ἀδικήθηκε ὅσο νερὸ κι ἂν ἔπινε κάποιος ἄλλος, ἐφόσον ἕνας ὀλόκληρος ποταμὸς ἀπὸ τὸ ἴδιο νερὸ παρέμενε διαθέσιμος γιὰ νὰ σβῆσει καὶ τὴ δική του δίψα· οἱ περιπτώσεις τῆς γῆς καὶ τοῦ νεροῦ, ὅταν ὑπάρχει ἐπάρκεια ἀμφοτέρων, εἶναι τελείως ταυτῆσμες.

34. Ὁ Θεὸς ἔδωσε τὸν κόσμον στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κοινοῦ· ἀφοῦ ὅμως τοὺς τὸν παρεχώρησε γιὰ τὰ ὀφέλη καὶ τὶς μεγαλύτερες δυνατὲς ἀνέσεις πού θὰ μπορούσαν νὰ ἀποκομίσουν ἀπὸ αὐτόν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθεθεῖ ὅτι τὸν προόριζε νὰ παραμείνει ἔσαει κοινὸ κτῆμα καὶ ἀκαλλιέργητος. Τὸν παρεχώρησε γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν ἐργατικὸ καὶ λογικὸ ἄνθρωπο (τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία θὰ θεμελιώνει τὰ δικαιώματά του πάνω του) καὶ ὄχι στὶς φαντασιώσεις ἢ τὴν πλεονεξία τοῦ φιλόνηκου καὶ τοῦ φίληρη. Ὁποῖος διαθέτει πρὸς βελτίωση ἴσα πρὸς ὅσα ἔχουν ἀποκτηθεῖ ἀπὸ ἄλλους δὲν πρέπει νὰ παραπονεῖται, οὔτε τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ παρεμβαίνει σὲ ὅ,τι ἔχει ἤδη βελτιωθεῖ μὲ τὴν ἐργασία κάποιου ἄλλου· ἐὰν ἔκανε κάτι τέτοιο, εἶναι σαφὲς ὅτι τὸ ἔκανε ἐπειδὴ ἐποφθαλμιοῦσε τὰ εὐεργετήματα τῶν κόπων τοῦ ἄλλου, στὰ ὁποῖα δὲν διαθέτει κανένα δικαίωμα, καὶ ὄχι τὴ γῆ, τὴν ὁποία ὁ Θεὸς τοῦ παρεχώρησε ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ἄλλους ὡς ἀντικείμενο τοῦ μόχθου του καὶ ἀπὸ τὴν

ὁποία ὑπῆρχε διαθέσιμο ἴσο τμήμα πρὸς ὅσο ἤδη ἀποτελοῦσε κτῆμα ἄλλων καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅσο θὰ γνώριζε τί νὰ τὸ κάμει ἢ πῶς νὰ τὸ καλύψει μὲ τὴν ἐργασία του.

35. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὴν Ἀγγλία ἢ σ' ὁποιαδήποτε ἄλλη χώρα, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι πού ζοῦν ὑπὸ κυβέρνηση καὶ διαθέτουν χρῆμα καὶ ἐμπόριο, κανένα τμήμα τῶν κοινῶν γαιῶν δὲν μπορεῖ νὰ περιφραχθεῖ ἢ νὰ γίνεῖ κτῆμα οἰουδήποτε χωρὶς τὴ συγκατάθεση ὄλων τῶν μελῶν τῆς κοινότητος· διότι οἱ κοινὲς γαῖες παραμένουν κοινοτικὴ ἰδιοκτησία βάσει κοινῆς συμφωνίας, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιο τῆς χώρας, πού δὲν μπορεῖ νὰ παραβιαστεῖ. Καὶ μολονότι ἡ γῆ αὐτὴ εἶναι κοινὴ παρακαταθήκη ὀρισμένων ἀνθρώπων, δὲν συνιστᾷ κοινὴ παρακαταθήκη ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ ἀποτελεῖ συνιδιοκτησία μιᾶς συγκεκριμένης χώρας ἢ κοινότητος. Ἄλλωστε, ὅ,τι ὑπολείπεται μετὰ τὶς περιφράξεις δὲν θὰ εἶναι ἐξίσου χρήσιμο στὴν κοινότητα ὅπως ὅταν οἱ κοινὲς γαῖες στὸ σύνολό τους ἦσαν προσιτὲς σὲ ὅλους· ἀντίθετα, στὶς ἀπαρχὲς τῆς ἐγκατάστασης τῶν ἀνθρώπων στὴ μεγάλη κοινὴ παρακαταθήκη τοῦ κόσμου τὰ πράγματα ἦσαν πολὺ διαφορετικά. Ὁ νόμος, στὸν ὁποῖο ὑπέκειτο ὁ ἄνθρωπος, εὐνοοῦσε τὴν ἰδιοποίηση. Ὁ Θεὸς ἐπέτασσε καὶ οἱ ἀνάγκες του τοῦ ἐπέβαλλαν νὰ ἐργάζεται. Αὐτὸ ἦταν ἰδιοκτησία του πού δὲν μπορούσε νὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ ἀπ' ὅπου τὴν στέριωνε. Καὶ συνεπῶς βλέπουμε ὅτι ἡ ὑποταγὴ ἢ καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ ἡ κυριότητα ἐπ' αὐτῆς εἶναι συνδεδεμένες. Τὸ ἕνα δημιουργοῦσε δικαίωμα γιὰ τὸ ἄλλο. Ἐτσι ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς κατακυριεύσεως τῆς γῆς χορηγοῦσε ἐξουσιοδότηση γιὰ τὴν ἰδιοποίησή της· καὶ ἡ κατάσταση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὅταν ἀπαιτεῖ ἐργασία καὶ ὕλη ὡς ἀντικείμενο τῆς ἐργασίας, ἀναγκαστικὰ γεννᾷ τὶς ἰδιωτικὲς περιουσίες.

36. Τὸ μέτρο τῆς ἰδιοκτησίας τὸ ἔχει ὠραῖα καθορίσει ἢ φύση μὲ κριτήρια τὴν ἔκταση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας καὶ τὴν ἄνεση τῆς ζωῆς. Κανενὸς ἀνθρώπου ἡ ἐργασία δὲν θὰ μπορούσε νὰ καθυποτάξει ἢ νὰ ἰδιοποιηθεῖ τὰ πάντα, οὔτε ἡ ἀπόλαυσή του θὰ μπορούσε νὰ καταναλώσει περισσότερα ἀπὸ ἕνα μικρὸ μέρος, οὔτως ὥστε θὰ ἦταν γιὰ οἰουδήποτε ἀδύνατο νὰ καταπατήσει μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ

δίκαια τοῦ ἄλλου ἢ νὰ ἀποκτήσει ὁ ἴδιος ἰδιοκτησία εἰς βάρος τοῦ πλησίον του, ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε περιθώρια νὰ ἀποκτήσει περιουσία ἴσης ποσότητος καὶ ποιότητος — ἀφοῦ ὁ προηγούμενος θὰ εἶχε ἤδη ἀφαιρέσει τὰ δικά του — ὅπως καὶ πρὶν τὴν ἰδιοποίησιν αὐτή. Τὸ μέτρο αὐτὸ ὄντως περιόριζε τὴν περιουσία τοῦ καθενὸς σὲ πολὺ μικρὰς διαστάσεις, καὶ μάλιστα τέτοιες πού τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ προβεῖ σὲ ἰδιοποίησιν χωρὶς βλάβην κανενός, στὶς πρώτες ἐποχὰς τοῦ κόσμου, ὅταν οἱ ἄνθρωποι κινδύνευαν περισσότερο νὰ ἀφανιστοῦν ἢ ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὴ συντροφιά τῶν ὁμοίων τους στὴν τοτινὴ ἄγρια ἀπεραντοσύνη τῆς γῆς παρὰ νὰ συναντήσουν δυσχέρειες ἀπὸ ἔλλειψιν καλλιεργήσιμου ἐδάφους. Τὸ ἴδιο μέτρο μπορεῖ νὰ ἀναγνωριστῆ ἀποκατάληπτα καὶ τώρα στὸν καθένα, ὅσο καὶ ἂν φαίνεται στριμωγμένος ὁ κόσμος· διότι ἂν ὑποθέσουμε τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ οἰκογένειας στὴν κατάστασιν τῆς ἀρχικῆς οἰκίσεως τοῦ κόσμου ἀπὸ τὰ τέκνα τοῦ Ἀδάμ ἢ τοῦ Νῶε καὶ τοῦ δώσουμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ καλλιεργῆσιν κάποιον ἀκατοίκητον μέρος τῆς ἐνδοχώρας τῆς Ἀμερικῆς, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὅσα μῦοις ἂν ἦναι τοῦ ν' ἀποκτήσει, μὲ βᾶσιν τὰ μέτρα πού καθορίσαμε, δὲν θὰ ἦσαν πάρα πολλὰ, οὔτε καὶ σήμερον ἀκόμα θὰ μποροῦσε νὰ λεχθῆ ὅτι ἀποκτήθηκαν εἰς βάρος τῶν ὑπόλοιπων ἀνθρώπων καὶ θὰ τοὺς ἔκανε νὰ θεωρήσουν τὸν ἑαυτὸ τοὺς ἀδικημένο ἀπὸ τὶς καταπατήσεις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καὶ ἡ ἀνθρώπινη φυλὴ ἔχει τώρα ἐξαπλωθῆ σὲ κάθε γωνίαν τοῦ κόσμου καὶ οἱ ἀριθμοὶ τῆς ὑπερβαίνουν ἄπειρα τὰ ἀρχικὰ μικρὰ ἐπίπεδα. Μάλιστα ἡ ἔκτασιν τοῦ ἐδάφους ἔχει τόσο μικρὴ ἀξίαν χωρὶς τὴν ἐργασία, ὥστε ἔχω ἀκούσει ὅτι στὴν Ἰσπανίαν ἐπιτρέπεται σὲ οἰονδήποτε νὰ ὀργώσει, νὰ σπεῖρει καὶ νὰ δρέψῃ τὴ σοδειὰ ἀνενόχλητος σὲ γῆ στὴν ὁποία δὲν διαθέτει ἄλλον τίτλον ἀπὸ τὴν καλλιέργειάν του. Ἀντίθετα οἱ κάτοικοι θεωροῦν ὅτι τοῦ ὀφείλουν ὑποχρέωσιν, ἐπειδὴ μὲ τὴν ἐργατικότητά του στὴν παραμελημένη καὶ συνεπῶς χέρσα γῆ συνέβαλε στὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς δημητριακῶν πού τοὺς χρειάζονταν. Ὅπως καὶ νὰ ᾗ τὸ πρᾶγμα πάντως — καὶ δὲν τοῦ ἀποδίδω ἰδιαιτέρη ἔμφασιν — αὐτὸ πού τολμῶ θαρραλέα νὰ διακηρύξω εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος κανὼνας ἰδιοκτησίας, δηλαδή ὅτι ὁ καθένας πρέπει νὰ ἔχει τόσα, ὅσα θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσῃ, θὰ ἴσχυε ἀκόμη στὸν κόσμον χωρὶς νὰ προκα-

λεῖ δυσχέρειες σὲ κανένα, ἐφόσον ὑπάρχει ἀρκετὴ γῆ στὸν κόσμον γιὰ νὰ φτάσῃ γιὰ διπλάσιον ἀριθμὸν κατοίκων, ἂν ἡ ἐπιβίωσιν τοῦ χρήματος καὶ ἡ σιωπηρὴ συμφωνία τῶν ἀνθρώπων νὰ τοῦ ἀποδώσῃ ἀξίαν, δὲν εἶχε δημιουργήσει — συναινετικῶς — μεγαλύτερης κλίμακας περιουσίας καὶ δικαίωμα σ' αὐτές· καὶ ἀμέσως θὰ δεῖξω λεπτομερῶς πῶς ἐγένε αὐτό.

37. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἀρχικῶς, πρὶν ἢ ἐπιθυμία ἀπόκτησιν περισσότερων ἀγαθῶν ἀπ' ὅσα ἦσαν ἀπαραίτητα στὸν ἄνθρωπον ἀλλοιωσῇ τὴν ἐγγενῆ ἀξίαν τῶν πραγμάτων, πού ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὴ χρησιμότητά τους στὴν ἀνθρώπινον ζωὴν, ἢ πρὶν οἱ ἄνθρωποι συμφωνήσῃ ὅτι ἓνα μικρὸν τεμάχιον κίτρινου μετάλλου, πού μποροῦσε νὰ διατηρηθῆ χωρὶς νὰ καταστραφεῖ ἢ νὰ φθαρῆ, θὰ ἦταν ἰσοδύναμος ἀξίαν μὲ μιὰ μεγάλη ποσότητα κρέατος ἢ μὲ ἓνα ὀλόκληρον σωρὸν δημητριακῶν, ἂν καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἰδιοποιήσῃ μὲ τὸ μόχθον τοὺς ὁ καθένας τόσα φυσικὰ ἀγαθὰ ὅσα θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσῃ — ὡστόσο αὐτὴ ἡ ποσότητα δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι πολὺ μεγάλη οὔτε εἰς βάρος τῶν ἄλλων, ἐφόσον ἡ ἴδια ἀφθονία ἀγαθῶν παρέμενε στὴ διάθεσιν ὅσων μετέρχονταν τὴν ἴδιαν ἐργατικότηταν. Σ' αὐτὰς τὶς διαπιστώσεις θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ὅτι ὁποῖος ἰδιοποιεῖται γῆ μὲ τὴν ἐργασίαν του δὲν μειώνει ἀλλὰ αὐξάνει τὴν κοινὴν παρακαταθήκην τῆς ἀνθρωπότητος· διότι οἱ προμήθειες πού ἱκανοποιοῦν ἀνάγκας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ παράγονται σὲ ἔκτασιν τεσσάρων στρεμμάτων περιφραγμένης καὶ καλλιεργημένης γῆς εἶναι — γιὰ νὰ μιλήσουμε πολὺ μετρημένα — δεκαπλάσιες ἀπὸ τὴν παραγωγὴν γῆς ἴδιας ἔκτασης καὶ παραγωγικότητος πού βρῖσκεται ἐγκαταλειμμένη σὲ κοινὴν χρῆσιν. Συνεπῶς ὁποῖος περιφράσῃ γῆν καὶ ἀπὸ σαράντα στρέμματα ἔχει μεγαλύτερη ἀφθονία ἀγαθῶν καὶ ἀνέσεων τῆς ζωῆς ἀπ' ὅτι θὰ εἶχε ἀπὸ τετρακόσια στὴ φυσικὴν τοὺς κατάστασιν, μπορεῖ πραγματικῶς νὰ θεωρηθῆ ὅτι προσφέρει τριακόσια ἐξήντα στρέμματα στὴν ἀνθρωπότητα· διότι ὁ μόχθος τοῦ τώρα τοῦ προσφέρει ἀπὸ σαράντα στρέμματα προμήθειες ἰσοδύναμες πρὸς τὸ προῖον τετρακοσίων στρεμμάτων κοινῆς γῆς. Ἐγὼ ἐδῶ ἀξιολογῶ τὴν ἀποδοτικότηταν τῆς καλλιεργημένης γῆς πολὺ χαμηλά, ὑπολογίζοντας τὸ προῖον

της δέκα πρὸς ἓνα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα βρῖσκεται ἐγγύτερα στὰ ἑκατὸ πρὸς ἓνα· διότι ἐρωτῶ κατὰ πόσον στὰ ἄγρια δάση καὶ τὴν χέρσα ἐρημιὰ τῆς Ἀμερικῆς, ἐγκαταλειμμένα στὴν φυσικὴ τους κατάσταση, χωρὶς ὅποιαδήποτε καλλιέργεια, σκάψιμο ἢ ὄργωμα, τέσσερις χιλιάδες στρέμματα ἀποδίδουν στοὺς ἑνδεεῖς καὶ ἐξαθλιωμένους κατοίκους τόση ἀφθονία ἀγαθῶν ὅσο σαράντα στρέμματα ἐξίσου εὐφορῆς γῆς στὸ Devonshire, ὅπου καλλιεργοῦνται συστηματικά.

Πρὶν τὴν ἰδιοποίηση τῆς γῆς ὅποιος συνέλεγε μιὰ ποσότητα ἄγριων καρπῶν ἢ σκότωνα, συλλάμβανε ἢ ἐξημέρωνε ὅσα ἄγρια ζῶα μποροῦσε· καὶ ὅποιος κατέβαλλε ὅποιαδήποτε προσπάθεια σὲ σχέση πρὸς τὰ αὐτοφυῆ προϊόντα τῆς φύσης ὥστε νὰ ἐπιφέρει κάποια ἀλλαγὴ στὴν φυσικὴ τους κατάσταση, ἐναποθέτοντας τὸ μὶχθο του σ' αὐτά, ἀποκοῦσε ἔτσι τὴν ἰδιοκτησία τῶν προϊόντων· ἂν ὅμως τοῦτα καταστρέφονταν ἐνὸσω βρῖσκονταν στὴν κατοχὴ του χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθοῦν κατάλληλα, ἂν δηλ. οἱ καρποὶ ἐσάπιαν ἢ τὸ κρέας τοῦ ἐλαφιοῦ βρώμιζε πρὶν καταναλωθεῖ, τότε ὁ κάτοχός τους διέπραξε ἀδίκημα κατὰ τοῦ κοινοῦ νόμου τῆς φύσης καὶ ὑπόκειται σὲ ἐπιβολὴ ποινῆς· ἢ πράξη του ἰσοδυναμεῖ μὲ εἰσβολὴ στὸ μερίδιο τοῦ πλησίον του, διότι δὲν δίδετε δικαίωμα σὲ μερίδα μεγαλύτερη ἀπὸ ὅση ἐπέβαλλαν οἱ ἀνάγκες του καὶ θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ ἐξασφαλίσαι τις ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

38. Τὰ ἴδια κριτήρια καθόριζαν ἐπίσης καὶ τὴν κατοχὴ γῆς: ὅσο τμήμα γῆς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ καλλιεργήσει, νὰ θερίσει, νὰ ἀποθηκεύσει τοὺς καρπούς του καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσει πρὶν καταστραφοῦν, ἦταν δικαιοματικά καὶ ἀποκλειστικά δικό του· ὅσο τμήμα γῆς μποροῦσε νὰ περιφράξει καὶ νὰ χρησιμοποιήσει ὡς βοσκή, τὰ βοσκήματα καὶ τὰ προϊόντα τους ἦσαν ἐπίσης δικά του. Ἄν ὅμως τὸ χόρτο τῆς περιφραγμένης γῆς του ξηραίνονταν στὸ ἔδαφος ἢ ἂν οἱ καρποὶ τῆς φυτείας του ἐσάπιζαν χωρὶς νὰ ἔχουν συλλεγεῖ καὶ ἀποθηκευθεῖ, αὐτὴ ἢ γῆ, παρὰ τὴν περιφραξή της, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ χέρσα καὶ θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ κτῆμα ὁποιοῦδήποτε ἄλλου. Ἔτσι στὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου ὁ Κάιν μποροῦσε νὰ πάρει ὅση γῆ τοῦ ἦταν δυνατὸ νὰ καλλιεργήσει καὶ νὰ τὴν κάνει κτῆ-

μα του καὶ ὅμως ν' ἀφήσει ἀρκετὴ γιὰ νὰ βόσκουν τὰ πρόβατα τοῦ Ἀβελ· μερικὰ στρέμματα θὰ ἔφταναν καὶ γιὰ τοὺς δύο ὡς περιουσία. Ἀλλὰ καθὼς μεγάλωναν οἱ οἰκογένειές τους καὶ πλήθαιναν μὲ τὴν ἐργατικότητά τὰ κοπάδια τους, αὖξαναν καὶ τὰ κτήματά τους μαζί μὲ τις ἀνάγκες τους· ὅμως ἐξακολούθησαν νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆ χωρὶς παγιωμένη ἰδιοκτησία μέχρις ὅτου συνενώθηκαν, ἐγκαταστάθηκαν ὁμαδικὰ καὶ ἔκτισαν πόλεις· καὶ τότε συναινετικά μὲ τὸν καιρὸ χάραξαν τὰ ὄρια τοῦ ἐδάφους τους, συμφώνησαν στὸν καθορισμὸ συνόρων μὲ τοὺς γείτονές τους καὶ μὲ νομοθετικὲς ρυθμίσεις μεταξὺ τους καθόρισαν τις ἰδιοκτησίες ὅσων ἀνῆκαν στὴν ἴδια κοινωνία. Βλέπουμε ἄλλωστε ὅτι στὸ μέρος τοῦ κόσμου ποὺ κατοικήθηκε πρῶτο καὶ κατὰ συνέπεια εἶναι πιθανὸν νὰ εἶχε τὸν περισσότερο πληθυσμὸ, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀβραάμ οἱ ἄνθρωποι περιπλανιοῦνταν μὲ τὰ ποίμνια καὶ τὰ κοπάδια τους, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν περιουσία τους· αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Ἀβραάμ σὲ μιὰ χώρα ὅπου ἦταν ξένος. Ἀπ' αὐτὰ καθίσταται προφανές ὅτι μεγάλο μέρος τῆς γῆς ἦταν κοινὸ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν τοῦ ἀπέδιδαν ἰδιαίτερη ἀξία οὔτε καὶ διεκδικοῦσαν τὴν ἰδιοκτησία μεγαλύτερου τμήματος γῆς ἀπ' ὅσο χρησιμοποιοῦσαν. Ὅταν ὅμως δὲν ὑπῆρχε πιά ἀρκετὸς χώρος στὸ ἴδιο μέρος γιὰ νὰ βόσκουν μαζί τὰ κοπάδια τους, μὲ ἀμοιβαία συναίνεση, ὅπως ἔκαναν ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Λὼτ (Γένεσις, ΙΓ', 5), χωρίζονταν καὶ μεγάλωναν τὸ χωρὸ τῆς βοσκῆς τους ὅπου τοὺς ἄρεσε. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ὁ Ἡσαῦ ἔφυγε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἀδελφὸ του καὶ καλλιεργῆσε τὸ ὄρος Σηεῖρ (Γένεσις ΛΣΤ', 6).

39. Καὶ ἔτσι, χωρὶς νὰ ὑποθέτουμε ὅτι ὁ Ἀδὰμ δίδετε προσωπικὴ κυριότητα καὶ ἰδιοκτησία ἐπὶ ὅλοκληρου τοῦ κόσμου ἀποκλείοντας ἄλλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πράγμα ποὺ δὲν μπορεῖ μὲ κανέναν τρόπο νὰ ἀποδειχθεῖ οὔτε νὰ ἀποτελέσει τὴ βάση γιὰ τὴν διεκδίκηση ἰδιοκτησίας ἀπὸ οἰονδήποτε· ὑποθέτοντας ὅμως ὅτι ὁ κόσμος δόθηκε, ὅπως πράγματι συνέβη, στὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ κοινοῦ, βλέπουμε πῶς ἡ ἐργασία μποροῦσε νὰ παράσχει στοὺς ἀνθρώπους εὐδιάκριτους τίτλους ἰδιοκτησίας σὲ κάμποσους κληροῦς γῆς γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ τους χρῆση· ἔτσι δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀμφισβήτηση τοῦ δικαιώματός τους οὔτε περιθώρια γιὰ διενέξεις.

40. Ούτε είναι τόσο παράξενο, όπως ίσως μπορεί να φαίνεται πριν από προσεκτική θεώρηση, ότι η ιδιοκτησία της εργασίας θα μπορούσε να ανατρέψει την ισοροπία της κοινοτικής ιδιοκτησίας της γῆς· διότι η εργασία είναι εκείνη που στην πραγματικότητα διαφοροποιεί την αξία κάθε πράγματος· σχετικά με το ζήτημα αυτό ως συλλογιστεί ο καθένας ποιά είναι η διαφορά στην αξία τεσσάρων στρεμμάτων γῆς φυτευμένης με καπνό ή ζαχαροκάλαμο ή σπαρμένης με στάρι ή κριθάρι και τεσσάρων στρεμμάτων της ίδιας γῆς σε κοινοτική ιδιοκτησία αλλά έντελως ἀκαλλιέργητη, και θα ἀντιληφθεῖ ότι η βελτίωση που οφείλεται στην εργασία συνιστᾷ τὸ μέγιστο μέρος της αξίας της. Νομίζω ότι δὲν είναι παρὰ ἕνας μετριοπαθέστατος ὑπολογισμὸς ἂν λέγαμε ότι ἀπὸ τὰ προϊόντα της γῆς, ὅσα είναι χρήσιμα στη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐννέα δέκατα ἀποτελοῦν ἀποτελέσματα της εργασίας· καὶ μάλιστα, ἐὰν ἀξιολογήσουμε ἐπακριβῶς ὅσα πράγματα χρησιμοποιοῦμε καὶ ὑπολογίσουμε τις ποικίλες δαπάνες γι' αὐτὰ με κριτήριο τί προέρχεται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴ φύση καὶ τί οφείλεται στην εργασία, θὰ ἀνακαλύψουμε ὅτι στὰ πλεῖστα τὰ ἐνεργήτα ἐννέα ἑκατοστὰ θὰ πρέπει νὰ καταλογιστοῦν στην συνεισφορὰ της εργασίας.

41. Δὲν μπορεί νὰ ὑπάρξει σαφέστερη ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τις διαφορὲς φυλές τῶν ἰθαγενῶν της Ἀμερικῆς, πού είναι πλούσιοι σὲ γῆ καὶ ἐνδεεῖς σὲ ὅλες τις ἀνάσεις της ζωῆς· ἂν καὶ ἡ φύση τοὺς ἔχει προσφέρει ἐξίσου γενναϊόδωρα ὅπως σὲ κάθε ἄλλο λαὸ τὰ ὑλικά της ἀφθονίας, δηλαδή εὐφορὴ γῆ, κατάλληλη γιὰ πλούσια παραγωγή τῶν χρειωδῶν της διατροφῆς, της ἐνδυμασίας καὶ της τέρψης, ἐντούτοις λόγω της ἀνυπαρξίας γεωργικῆς εργασίας δὲν διαθέτουν οὔτε τὸ ἕνα ἑκατοστὸ ὅσων ἀνάσεων ἀπολαμβάνουμε ἑμεῖς. Ὁ ἡγεμόνας μιᾶς μεγάλης καὶ εὐφορῆς περιοχῆς σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τρέφεται, κατοικεῖ καὶ ντύνεται χειρότερα ἀπὸ ἕνα μεροκαματιάρη στην Ἀγγλία.

42. Γιὰ νὰ κάνουμε τὰ πράγματα λίγο σαφέστερα ἄς ἰχνηλατήσουμε τὴν πορεία μερικῶν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα χρειώδη της ζωῆς πρὶν φτάσουν στὰ χέρια μας γιὰ νὰ δοῦμε ποῖο ποσοστὸ της αξίας τοὺς ἀποκοτῶν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐργατικότητα. Τὸ ψωμί, τὸ κρα-

σί καὶ τὸ ὕφασμα εἶναι καθημερινὰ καὶ ἀφθονότατα πράγματα· καὶ ὅμως ἀγριοβαλανίδια, νερὸ καὶ φύλλα ἢ δέρματα θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελοῦν τὴν τροφή, τὸ ποτὸ καὶ τὰ ρούχα μας, ἂν ἡ εργασία δὲν μᾶς ἐφοδίαζε μ' αὐτὰ τὰ χρησιμότερα εἶδη· γιὰτί ὅ,τι ἀξίζει τὸ ψωμί περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀγριοβαλανίδια, τὸ κρασί ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ τὸ ὕφασμα ἢ τὸ μεταξὶ ἀπὸ τὰ φύλλα, τὰ δέρματα ἢ τὰ μούσκλια οφείλεται ἐξ ὀλοκλήρου στην εργασία καὶ τὴν φιλοπονία· τὸ ἕνα εἶδος συνιστᾷ τὴν τροφή καὶ τὴν ἐνδυμασία πού ἡ φύση ἀβοήθητη μᾶς προσφέρει· τὸ ἄλλο ἀποτελεῖ παροχὴ της φιλοπονίας καὶ τοῦ μόχθου μας — κι ἂν κανεὶς ἔχει ποτὲ ὑπολογίσει πόσο τοῦτα τὰ τελευταῖα ὑπερβαίνουν σὲ ἀξία τὰ εἶδη της πρώτης κατηγορίας, θὰ βρεῖ σὲ ποῖο βαθμὸ ἡ εργασία συνιστᾷ τὸ μέγιστο μέρος της αξίας ὅσων ἀγαθῶν ἀπολαμβάνουμε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Καὶ τὸ ἔδαφος πού παράγει τὰ ὑλικά αὐτὰ δὲν χρειάζεται σχεδὸν καθόλου νὰ συνυπολογιστεῖ ἢ, στην καλύτερη περίπτωση, ἀποτελεῖ ἕνα ἐλάχιστο μέρος της αξίας, τόσο μικρὸ, ὥστε καὶ σὲ μᾶς ἡ γῆ πού ἐγκαταλείπεται ἐξ ὀλοκλήρου στην φυσικὴ της κατάσταση καὶ δὲν βελτιώνεται γιὰ νὰ γίνῃ βοσκότοπος, ἀγρὸς ἢ φυτεία ἀποκαλεῖται, καὶ πράγματι εἶναι, «χέρσα» καὶ τὰ ὅσα ἀποδίδει δὲν ἀξίζουν παρὰ ἐλάχιστα. Αὐτὸ ἀποδεικνύει σὲ ποῖο βαθμὸ ἡ πληθὺς τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου εἶναι προτιμητέα σὲ σχέση πρὸς τις ἐκτεταμένες ἐδαφικὲς κτήσεις· καὶ ὅτι ἡ αὔξηση τῶν [καλλιεργησίμων] γαιῶν καὶ ἡ ὀρθὴ τους χρῆση συνιστᾷ τὴν μεγάλη τέχνη της διακυβέρνησης. Ἔτσι, ὅποιος ἡγεμόνας φανεῖ τόσο σοφὸς καὶ θεϊκός, ὥστε μὲ τὴν καθιέρωση νόμων ἐλευθερίας νὰ ἐξασφαλίσει προστασία καὶ ἐνθάρρυνση στην τίμια φιλοπονία τῶν ἀνθρώπων, ἐνάντια στην καταπίεση της ἐξουσίας καὶ τὴν στενομυαλιὰ τῶν κομματικῶν διαιρέσεων, θὰ ἀποβεῖ γρήγορα φοβερός στοὺς γείτονές του. Αὐτὸ ὅμως ἀναφέρεται παρεμπιπτόντως. Ἄς ἐπανέλθουμε στὸ προκειμένο.

43. Τέσσερα στρέμματα γῆς, πού ἀποδίδουν στὴ χώρα μας εἴκοσι μόδια στάρι, καὶ ἴσης ἔκτασης γῆ στην Ἀμερικὴ, ὅπου μὲ τὴν ἴδια γεωργικὴ φροντίδα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποδώσουν τὴν ἴδια ποσότητα, ἔχουν ἀναμφίβολα τὴν ἴδια ἐγγενὴ φυσικὴ ἀξία. Καὶ ὅμως ὅλη ἡ ὠφέλεια πού ἀποκομίζει ἡ ἀνθρωπότητα ἐτησίως ἀπὸ τὴ μία

ἔκταση εἶναι ἀξίας πέντε ἀγγλικῶν λιρῶν, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πιθαι-
 νὸν οὔτε μιᾶς πεντάρας, ἂν ὅλο τὸ κέρδος τοῦ Ἀμερικανοῦ ἰθαγε-
 νοῦς ὑπολογιζόταν γιὰ νὰ πωληθεῖ ἐδῶ· πάντως, θὰ μπορούσα νὰ πῶ
 χωρὶς νὰ πέσω ἔξω, δὲν θὰ ἔπιανε οὔτε τὸ χιλιοστό. Ἡ ἐργασία
 λοιπὸν προσδίδει τὴ μέγιστη ἀξία στὴ γῆ, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν θ'
 ἄξιζε σχεδὸν τίποτε· στὴν ἐργασία ὀφείλουμε ὅλα τὰ χρήσιμα προ-
 ἴοντα τῆς γῆς· διότι ἡ διαφορὰ στὴν ἀξία τοῦ ἄχυρου, πίτουρου καὶ
 ψωμιοῦ, ποὺ παράγουν τέσσερα στρέμματα σταριοῦ, ἀπὸ τὸ προῖον
 ἴδιας ἔκτασης χέρσας γῆς ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στὴν ἀνθρώπινη
 ἐργασία. Στὴν ἀξία τοῦ ψωμιοῦ ποὺ τρῶμε δὲν πρέπει νὰ λογαρια-
 στοῦν ἀπλὰ καὶ μόνο οἱ κόποι τοῦ ζευγαῖ, ὁ μόχθος τοῦ θεριστῆ καὶ
 τοῦ ἄλωνιστῆ καὶ ὁ ἰδρώτας τοῦ ψωμᾶ· ἡ ἐργασία ὅσων ἔξεψαν τὰ
 βόδια, ἐξόρυξαν καὶ σφυρηλάτησαν τὸ σίδηρο καὶ τὶς πέτρες, ὑλο-
 τόμησαν καὶ ἐπεξεργάστηκαν τὸ ξύλο γιὰ τὸ ἄροτρο, τὸν μύλο, τὸν
 φοῦρνο ἢ τὰ πάμπολλα ἄλλα σκευὴ ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὸ
 στάρι, ἀφ' ὅτου εἶναι σπόρος γιὰ σπορὰ ὥσπου νὰ γίνῃ ψωμί — ὅλ'
 αὐτὰ πρέπει νὰ καταλογιστοῦν στὸν λογαριασμὸ τῆς ἐργασίας καὶ
 νὰ γίνουσι ἀποδεκτὰ ὡς ἀποτελέσματα τῆς· ἡ φύση καὶ ἡ γῆ ἔχουν
 παράσχει μόνο τὴν σχεδὸν ἄχρηστη ἀφ' ἑαυτῆς πρώτη ὕλη. Θὰ ἦ-
 ταν πράγματι παράδοξος ὁ κατάλογος ἀντικειμένων ποὺ παρέχει
 καὶ χρησιμοποιεῖ ἡ φιλοπονία σχετικὰ μὲ κάθε καρβέλι ψωμί πρὶν
 καταλήξῃ στὰ χέρια μας, ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ ἀνιχνεύσουμε: σί-
 δηρος, ξύλο, δέσμα, φλοιός, κατεργασμένη ξυλεία, πέτρα, τοῦβλα,
 κάρβουνα, ἀσβέστης, ὕφασμα, βαφές, πίσσα, κατράμι, ἰστοί, σχοι-
 νιά, καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ὑλικά στὸ πλοῖο ποὺ μετέφερε ὅσα προϊόν-
 τα χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐργάτες σὲ ὁποιοδήποτε στάδιο
 τῆς ἐργασίας· ὅμως θὰ ἦταν σχεδὸν ἀδύνατο ἢ τουλάχιστον μακρο-
 σκελέστατο νὰ ἀπαριθμηθοῦν στὸ σύνολό τους.

44. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶναι προφανές ὅτι, ἂν καὶ τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ
 ἔχουν δοθεῖ σὲ ὅλους ἀπὸ κοινοῦ, ἐντούτοις ὁ ἄνθρωπος, ὄντας κύ-
 ριος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἰδιοκτῆτης τοῦ προσώπου του καὶ τῶν πρά-
 ξων ἢ τῆς ἐργασίας του, ἔχει ἐντὸς του τὸ μεγάλο θεμέλιο τῆς ἰδιο-
 κτησίας· καὶ [εἶναι ἐπίσης προφανές] ὅτι τὸ μέγιστο μέρος ὅσων
 ἀγαθῶν χρησιμοποίησε γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἐπιβίωσης καὶ τῆς

ἀνεσῆς του, ὅταν ἡ ἐπινοητικότητα καὶ οἱ τέχνες βελτίωσαν τὸ ἐπί-
 πεδο ζωῆς, ἦταν ἀποκλειστικὰ δικό του καὶ δὲν ἀνήκε ἀπὸ κοινοῦ
 καὶ σὲ ἄλλους.

45. Ἐτσι ἡ ἐργασία ἀρχικὰ ἔδιδε τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας
 ὅποτε ὁ ὁποιοσδήποτε ἀποφάσισε νὰ τὴν ἀσκήσει πάνω στὰ κοινὰ
 ἀγαθὰ, ποὺ παρέμειναν ἐπὶ μακρὸν τὸ μέγιστο μέρος τῶν διαθέσι-
 μων ἀγαθῶν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι τὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα
 χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ἀρχικὰ οἱ ἄνθρωποι ἀρκοῦνταν ὡς
 ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ὅ,τι πρόσφερε ἡ φύση χωρὶς τὴν δική τους βοή-
 θεια. Ἀργότερα σὲ μερικὲς περιοχὲς τοῦ κόσμου (ὅπου ἡ αὐξήση
 τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν κατοικιδίων ζῶων, μὲ τὴν χρησιμοποίησιν
 τοῦ χρήματος, συντέμνουν στὴ σπανιότητα τῆς γῆς καὶ ὕψωσαν κά-
 πως τὴν ἀξία τῆς) οἱ διάφορες κοινότητες καθόρισαν τὰ σύνορα τῶν
 ξεχωριστῶν περιοχῶν τῆς καθεμιᾶς καὶ μὲ ἐσωτερικοὺς νόμους ἐρρύ-
 θμισαν τὶς ἰδιοκτησίες τῶν ἰδιωτῶν καὶ ἔτσι μὲ συμβάσεις καὶ συμ-
 φωνίες καθόρισαν τὴν ἰδιοκτησία, ποὺ εἶχε τὶς καταβολές τῆς στὴν
 ἐργασία καὶ τὴ φιλοπονία· καὶ οἱ συνασπισμοὶ μεταξὺ διαφόρων
 κρατῶν καὶ βασιλείων, ἀποκηρύττοντας εἴτε ρητὰ εἴτε σιωπηρὰ
 διεκδικήσεις καὶ δικαιώματα στὴ γῆ τῶν ἄλλων, μὲ κοινὴ συναί-
 νεση παραιτήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀξιώσεις, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ κοινὸ σὲ
 ὅλους φυσικὸ δίκαιο εἶχαν ἀρχικὰ σ' ἐκεῖνες τὶς χῶρες, καὶ ἔτσι μὲ
 συμφωνία θετικοῦ δικαίου καθόρισαν μεταξὺ τους τὴν ἰδιοκτησία
 σὲ ξεχωριστὰ τμήματα καὶ περιοχὲς τῆς γῆς. Καὶ ὅμως, ὑπάρχουν
 ἀκόμη μεγάλες ἐκτάσεις γῆς, οἱ ὁποῖες —ἐπειδὴ οἱ κάτοικοί τους
 δὲν ἔχουν συνδεθεῖ μὲ τὴν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα δίδοντας τὴ συγ-
 κατάθεσή τους στὴ χρῆσιν τοῦ χρήματος— βρίσκονται οὐσιαστικὰ
 σὲ χέρσα κατάστασις καὶ εἶναι πρὸ ἐκτεταμέναι ἀπ' ὅσο οἱ ἄνθρωποι
 ποὺ τὶς κατοικοῦν θὰ μπορούσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτὲς καὶ
 ἔτσι ἀνήκουν στὶς κοινὲς γαῖες· ὥστόσο κάτι τέτοιο σπανίως θὰ
 μπορούσε νὰ συμβεῖ στὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς ἀνθρωπότητος ποὺ ἔχει
 συναινέσει στὴ χρῆσιν τοῦ χρήματος.

46. Τὸ μέγιστο μέρος τῶν πραγμάτων ποὺ εἶναι πράγματι χρήσιμα
 στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ὅσα δηλαδή οἱ ἀναγκαιότητες τῆς ἐπιβίωσης
 ὑπαγόρευαν στοὺς πρώτους κατοίκους τοῦ κόσμου νὰ ἀναζητοῦν,

ὅπως συμβαίνει στήν ἐποχή μας μέ τούς ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, εἶναι, γενικά, πράγματα μικρῆς διάρκειας, καί τοῦτο σημαίνει ὅτι ἂν δέν καταναλωθοῦν θά σαπίσουν καί θά καταστραφοῦν ἀπό μόνα τους. Τό χρυσάφι, τὸ ἀσήμι καί τὰ διαμάντια εἶναι πράγματα στά ὁποῖα ἡ φαντασία ἢ ἡ συμφωνία [τῶν ἀνθρώπων] ἔχει προσδώσει ἀξία μεγαλύτερη ἀπό τήν πραγματική τους χρήση καί συμβολή στίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Τώρα, ἀπό ὅλα τὰ ὠραῖα πράγματα, ὅσα ἡ φύση ἔχει προσφέρει σέ κοινή χρήση, ὁ καθένας, ὅπως εἴπαμε, ἔχει δικαίωμα νά πάρει ὅσα θά μπορούσε νά χρησιμοποιήσῃ, καί διαθέτει τήν ἰδιοκτησία ὅσων διαμόρφωσε μέ τήν ἐργασία του, δηλ. ὅλα ἐκεῖνα, στά ὁποῖα μπορούσε νά ἐκταθεῖ ἡ φιλοπονία του, ὥστε νά τὰ μεταβάλλει ἀπό τήν κατάσταση ὅπου τὰ ἄφησε ἡ φύση, ἦσαν δικά του. "Ὅποιος εἶχε μαζέψει ἕκατό μόδια βαλανίδια ἢ μῆλα εἶχε χάρη στήν πράξη του αὐτή καί τήν ἰδιοκτησία τους· ἐγίναν δικά του ἀγαθὰ μόλις μαζεύτηκαν. "Ἐπρεπε μόνο νά νοιαστῆ γιά τή χρήση τους πρὶν σαπίσουν, διότι διαφορετικά θά εἶχε πάρει περισσότερα ἀπό τὸ [προσῆκον] μερίδιό του ἀποστερώντας κάποιους ἄλλους. Πράγματι θά ἦταν ἀνόητο, ὅπως καί ἀνέντιμο, νά συσσωρεύσει περισσότερα ἀγαθὰ ἀπ' ὅσα θά ἦταν δυνατόν νά χρησιμοποιήσῃ. "Ἄν ἔδινε ἕνα μέρος σέ κάποιον ἄλλο γιά νά μὴ καταστραφεῖ ἄχρηστο στήν κατοχή του, καί πάλι αὐτὸ θά τὸ εἶχε χρησιμοποιήσῃ. Καί ἂν ἀντάλλαξε δαμάσκηνα πού θά σάπιζαν σέ μιὰ ἐβδομάδα μέ ξηρούς καρπούς πού θά διαρκοῦσαν σέ καλὴ κατάσταση γιά νά φαγωθοῦν ἕναν ὀλόκληρο χρόνο, δὲν διέπραξε ἀδίκημα· δὲν σπατάλησε τήν κοινή παρακαταθήκη, δὲν κατέστρεψε κανένα μέρος τῶν ἀγαθῶν πού ἀνῆκαν σέ ἄλλους, ἐφόσον τίποτε δὲν καταστράφηκε ἀπὸ ἀχρηστία στά χέρια του. Ἐπίσης, ἂν ἔδωσε τούς ξηρούς καρπούς του ἀντὶ ἑνὸς τεμαχίου μετάλλου, γιὰ τὸ χρῶμα του, ἢ ἂν ἀντάλλαξε τὰ πρόβατά του μέ κοχύλια ἢ μαλλὶ μέ ἕνα ἀστραφτερὸ βότσαλο ἢ μέ ἕνα διαμάντι καί κράτησε τὰ ἀντικείμενα αὐτά σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, δὲν παραβίασε κανενὸς τὰ δικαιώματα· ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀνθεκτικὰ ἀντικείμενα θά μπορούσε νά συσσωρεύσει ὅσα τὸν εὐχαριστοῦσε· διότι ἡ ὑπέρβαση τῶν δικαίων ὀρίων τῆς ἰδιοκτησίας δὲν συνίσταται στὸ μέγεθος τῶν περιουσιακῶν στοιχείων ἀλλὰ στήν καταστροφή τμηματὸς τους ἀπὸ ἀχρηστία.

47. Καί ἔτσι ἐγκαινιάστηκε ἡ χρήση τοῦ χρήματος — ἐνὸς ἀνθεκτικοῦ ἀντικειμένου πού οἱ ἄνθρωποι μπορούσαν νά φυλάξουν χωρὶς νά φθείρεται καί μέ ἀμοιβαία συναίνεση δέχονταν νά παίρνουν σέ ἀνταλλαγή τῶν πράγματι χρησίμων ἀλλὰ φθαρτῶν ἀγαθῶν, στά ὁποῖα στηρίζεται ἡ ζωὴ.

48. "Ὅπως οἱ διαφορὲς στήν ἐργατικότητα τῶν ἀνθρώπων ἔτειναν νά δημιουργοῦν διαφορὲς στά περιουσιακά τους στοιχεῖα, ἔτσι καί αὐτὴ ἡ ἐπινόηση τοῦ χρήματος τοὺς πρόσφερε τήν εὐκαιρία νά ἐξακολουθήσουν νά τὰ αὐξάνουν. "Ἄς ὑποθέσουμε ἕνα νησί χωρὶς καμιά ἐπικοινωνία μέ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον, στὸ ὁποῖο δὲν κατοικοῦν παρά ἕκατό οἰκογένειες, ἀλλὰ ὅπου ὑπάρχουν πρόβατα, ἄλογα, βόδια καί ἄλλα χρήσιμα ζῶα, ὑγιεινὰ φρούτα καί ἀρκετὴ γῆ γιά τήν παραγωγή σιτηρῶν γιά ἕκατό χιλιάδες φορὲς περισσότερους ἀνθρώπους, ὅπου ὅμως δὲν ὑπάρχει τίποτε κατάλληλο νά χρησιμοποιηθεῖ ὡς χρῆμα, εἴτε ἐπειδὴ εἶναι κάτι συνηθέστατο εἴτε ἐπειδὴ εἶναι φθαρτὸ· τί λόγο θά εἶχε οἰοσδήποτε σ' αὐτὸ τὸ μέρος νά αὐξήσει τὰ ὑπάρχοντά του πέρα ἀπὸ τὴ χρεία τῆς οἰκογένειάς του καί τήν προμήθεια ἀφθονῶν ἀγαθῶν γιά τήν κατανάλωσή τους, εἴτε μέ τήν παραγωγή τῆς δικῆς τους φιλοπονίας εἴτε μέ τήν ἀνταλλαγή φθαρτῶν ἀλλὰ χρησίμων προϊόντων μέ ἄλλους; "Ὅπου δὲν ὑπάρχει κάποιο ἀνθεκτικὸ καί σπάνιο ἀντικείμενο, ἀρκετὰ πολῦτιμο ὥστε νά ἀποθησαυρίζεται, ἐκεῖ εἶναι ἀπίθανο νά ἐνδιαφεροῦν οἱ ἄνθρωποι νά ἐπεκτείνουν τήν ἔγγεια περιουσία τους, ὅσο πλοῦσια καί ἀπόλυτα διαθέσιμη καί ἂν ἦταν ἡ γῆ γιά νά τήν ἰδιοποιηθοῦν. Διότι, ἐρωτῶ, τί ἀξία θά ἀπέδιδε ἕνας ἄνθρωπος σέ σαράντα ἢ τετρακόσιες χιλιάδες στρέμματα ἐξαιρετῆς γῆς, καλλιεργημένης καί γεμάτης ζωντανά, στήν ἐνδοχώρα τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου δὲν θά εἶχε ἐλπίδες ἐμπορικῆς συναλλαγῆς μέ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου γιά νά κερδίσει χρήματα ἀπὸ τήν πώληση τοῦ προϊόντός του; Ἡ γῆ αὐτὴ δὲν θ' ἄξιζε οὔτε τὴν περιφραξὴ της, καί θά βλέπαμε τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ νά ἐγκαταλείπει στήν ἄγρια φύση ὅλη τὴν ἕκταση πέραν ὅσης θά ἦταν ἀναγκαία γιά τὴν παραγωγή τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς γιά τὸν ἴδιο καί τὴν οἰκογένειά του.

49. Ἐτσι ἀρχικά ὅλος ὁ κόσμος ἦταν Ἀμερικὴ, καί μάλιστα σέ

μεγαλύτερο βαθμό ἀπ' ὅ,τι εἶναι τώρα ἢ ἴδια ἢ Ἀμερική· διότι τίποτε σάν τὸ χρῆμα δὲν ἦταν πουθενὰ γνωστό. Ἐπινόησε κάτι πού νὰ ἀξίζει καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς χρῆμα μεταξὺ τῶν γειτόνων σου καὶ θὰ δεῖς τὸν ἴδιο ἄνθρωπο ν' ἀρχίζει ἀμέσως νὰ ἐπεκτείνει τὴν περιουσία του.

50. Ἐφόσον ὅμως ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος, διαθέτοντας ἐλάχιστη χρησιμότητα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ συγκριτικὰ πρὸς τὴν τροφή, τὴν ἐνδυμασία καὶ τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς, ἔχουν ἀξία μόνο λόγῳ τῆς κοινῆς συμφωνίας τῶν ἀνθρώπων, ὅπου τὸ μέτρο τῆς ἀξίας κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τὸ συνιστᾷ ἀκόμη ἡ ἐργασία, γίνεται σαφές ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν συμφωνήσει νὰ ὑπάρχει δυσανάλογη καὶ ἄνιση ἔγγεια ἰδιοκτησία, ἔχοντας ἔτσι μὲ σιωπηρὴ καὶ θεληματικὴ συγκατάθεση βρεῖ τὸν τρόπο γιὰ νὰ μπορεῖ κάποιος νὰ κατέχει δίκαια περισσότερη γῆ ἀπὸ ὅση τοῦ χρειάζεται γιὰ τὰ προϊόντα της, παίρνοντας σὲ ἀνταλλαγὴ πρὸς τὸ ὑπερπροϊὸν πού δὲν τοῦ χρειάζεται γιὰ αὐτοκατανάλωση χρυσὸ ἢ ἄργυρὸ πού μπορεῖ νὰ ἀποθησαυριστεῖ χωρὶς νὰ προκαλεῖ βλάβη σὲ κανένα, ἀφοῦ τὰ μέταλλα αὐτὰ δὲν φθείρονται στὰ χέρια τοῦ κατόχου τους. Αὐτὴ τὴν κατανομή τῶν πραγμάτων σὲ ἄνισες ἰδιωτικὲς περιουσίες οἱ ἄνθρωποι τὴν ἔθεσαν σὲ ἐφαρμογὴ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς κοινωνίας καὶ χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ συμβολαίου, ἀπλὰ καὶ μόνο ἀποδίδοντας ἀξία στὸν χρυσὸ καὶ τὸν ἄργυρο καὶ ἀποδεχόμενοι σιωπηρὰ τὴν χρῆσιν τοῦ χρήματος· διότι ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει κυβερνητικὴ ἐξουσία οἱ νόμοι ρυθμίζουν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἡ κατοχὴ γῆς καθορίζεται μὲ θετικούς θεμελιώδεις διακανονισμούς.

51. Ἔτσι, νομίζω, εἶναι εὐκόλο νὰ κατανοήσουμε πῶς ἡ ἐργασία ἀρχικὰ δημιούργησε τίτλους ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῆς κοινῆς παρακαταθήκης καὶ πῶς ἡ κατανάλωση γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν μας ἔθεσε ὅρια σ' αὐτούς. Ἔτσι δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀργότερα λόγος γιὰ διαξιφισμούς γύρω ἀπὸ τίτλους ἰδιοκτησίας οὔτε ἀμφιβολία γιὰ τὸ μέγεθος τῆς περιουσίας πού ἐξασφάλιζε αὐτὸς ὁ τίτλος. Τὸ δίκαιο καὶ ἡ διευκόλυνση τοῦ καθενὸς συνέπιπταν· διότι ὅπως κάποιος εἶχε δικαίωμα νὰ ἰδιοποιηθεῖ ὅλα, ὅσα ἐπηρέαζε μὲ τὴν ἐργασία του, μὲ τὴν ἴδια λογικὴ δὲν ἐνιωθε τὸν πειρασμὸ νὰ

ἐργαστεῖ γιὰ νὰ παραγάγει περισσότερα ἀπ' ὅσα μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσει. Αὐτὸ δὲν ἔφηγε περιθώρια γιὰ ἀμφισβητήσεις σχετικὰ μὲ τὸν τίτλο τῆς ἰδιοκτησίας, οὔτε καὶ γιὰ καταπατήσεις τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων· τὸ μερίδιο γῆς, πού ὁ καθένας χάρασσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἦταν εὐδιάκριτο καὶ ἦταν περιττό, ὅπως καὶ ἀνέντιμο, νὰ περιχαρᾶσθε μερίδιο πολὺ μεγαλύτερο ἀπ' ὅ,τι ἀπαιτοῦσαν οἱ ἀνάγκες του.